

Arts

Jaume Ferrer, el pictorialista empordanès

Dolors Grau i Ferrando

Fotos: Fons Ferrer/AMP

La família de l'autor va posar
per a aquesta fotografia,
feta l'any 1899.

La Fundació La Caixa va portar a Girona l'exposició itinerant *El pictorialisme*, on vam poder veure peces excepcionals de fotògrafs com Ortiz Echagüe, Goicochea, Casas o de l'arbuicienc Campaña. Tots són autors consagrats, reconeguts artesans de peces impecables, reis en la utilització de les tècniques pigmentàries i grans coneixedors de la composició i de l'enquadrament. Però dins aquest recorregut pel pictorialisme hi havia una absència gironina, la del palafrugellenc Jaume Ferrer i Massanet. De fet aquest autor, tot i l'extraordinària qualitat de la seva obra, és pràcticament un desconegut dins la història de la fotografia i, tret de mencions brevíssimes en llibres importants de fotografia com *Catalunya en blanc i negre*, no en trobem cap informació publicada fins fa molt pocs anys.

Raons del desconeixement

Una de les raons d'aquest desconeixement l'hauríem de buscar en el desenvolupament de l'obra de Ferrer íntegrament a comarques, la qual cosa va ser determinant perquè es difongués escassament. L'altra causa s'ha de buscar en el fet que després de la seva mort, l'any 1922, als seixanta anys d'edat, la seva producció va quedar tancada a pany i clau.

La redescoberta d'aquest important autor és molt recent. Podem datar-la de fa quatre anys, quan els descendents de Jaume Ferrer varen cedir a l'Arxiu Municipal de Palafrugell la part del fons que s'havia conservat. Dissortadament la part conservada era minsa, atès que tan sols quedaven unes tres-centes plaques de vidre, que varen ser tractades amb una gran cura: netejant-les, instal·lant-les en sobres íntims de PH neutre i capsos també de conservació i analitzant-les. Aquesta primera fase ja va delatar la notable qualitat d'aquesta obra, que ha estat protagonista de diferents productes de difusió, com un capítol del llibre *Els artesans de la imatge*, una part d'una exposició dedicada als fotògrafs de Palafrugell i les il·lustracions del calendari de 2000 de Palafrugell.

Jaume Ferrer i Massanet, a més de dedicar-se a la fotografia artística, pintava, esculpia i treballava com a fotògraf professional i taper. Estem doncs davant un típic representant de final del vuit-cents: una persona creativa que cultivava diferents camps del món artístic i que es guanyava la vida realitzant altres treballs que no tenien res a veure amb el món artístic. Ferrer va començar a

practicar la fotografia de molt jove, i l'any 1899, és a dir als vint-i-set anys, va obtenir una menció honorífica en un concurs a Madrid.

La fotografia guardonada reproduïa l'altar major de l'església parroquial de Palafrugell, que anys més tard va comercialitzar com a postal el seu fill Lluís. Tot i la seva indiscutible qualitat, aquesta fotografia estava molt lluny del seu vessant de creador i d'artesà de la imatge. Jaume Ferrer era per damunt de tot un pictorialista, volia que les fotos es convertissin en belles pintures, en peces úniques i irrepetibles. Com tots els pictorialistes de la seva època, dominava les tècniques pigmentàries i dins el rectangle del paper hi feia aflorar una escena teatral. Dissortadament no hem pogut analitzar gaire peces, per una raó molt senzilla: el gruix del fons que hi ha dipositat a l'Arxiu Municipal de Palafrugell són els negatius de l'autor, i precisament per conèixer el valor de la fotografia pictorialista hem de recórrer al positiu. El negatiu fotogràfic era l'eina de treball del pictorialista, que transformava la imatge primària fins a límits insospitats en el procés de còpia. Així doncs, la majoria de les peces artístiques de Jaume Ferrer s'han d'estudiar *in situ*, penjades a les parets dels seus hereus.

En els retrats de galeria és ben palpable el bon fer de Jaume Ferrer.

Peces excepcionals

Realment hi ha algunes peces excepcionals. Primer vull remarcar una obra de grans dimensions (60 x 45 cm) realitzada l'any 1988 —el mateix any que va guanyar la menció a Madrid— al pati de casa seva del carrer Llibertat, al costat mateix de la galeria fotogràfica. En aquesta peça Ferrer copsa una escena domèstica habitual, quotidiana, els actors de la qual són la seva pròpia família: la seva dona, Enriqueta Vidal; la germana, Teresa Ferrer; el seu pare, i un dels seus fills (possiblement la seva filla Catalina). L'infant és el centre d'atenció de l'escena, i la resta dels actors hi dirigeixen la seva mirada per observar complaents un gest graciós del nadó. La mare i la tia han aturat per un moment la tasca que feien: la primera, de donar-li el menjar, i la segona, de fer la

Narració sobre la malaltia i la mort en la vellesa mitjançant diferents peces fotogràfiques.

bugada, mentre que l'avi es recolza en una cadira tot sostenint la nina de l'infant. L'artista no ha deixat res a l'atzar, tots els elements han estat controlats fins al mínim detall. De fet Ferrer no ha tingut cap intenció de fer una fotografia, sinó que se n'ha servit per realitzar una pintura, i fins i tot quan contemplem l'obra se'ns fa difícil reconèixer que estem davant una fotogra-

Jaume Ferrer utilitzava una tècnica molt depurada per captar els personatges.

fia, atès que els retocs amb el llapis i el pinzell damunt la còpia són tan agressius que oculten pràcticament del tot l'emulsió fotogràfica.

La sèrie sobre la malaltia

Amb les seves imatges, Jaume Ferrer volia transmetre emocions i explicar històries. Aquesta línia narrativa arribà al seu punt àlgid en una sèrie sobre la malaltia i la mort elaborada a través d'una seqüència de quatre imatges amb principi i desenllaç. La història comença quan una dona jove ofereix ajuda a un vell cansat, el reconforta i li dona menjar, però les seves atencions no poden evitar-ne la mort, que fa saltar les llàgrimes del rostre de la dona. Al contrari que en la primera obra que hem detallat, aquesta seqüència està descrita a través d'imatges de mida reduïda, segurament perquè va tenir en compte que s'havien d'observar de manera encadenada per tal que

produïssin l'efecte desitjat als ulls dels que les contemplaven.

Encara vull posar un altre exemple il·lustratiu d'aquest desig de provocació en l'ànima: una escena on uns nens ploren la mort d'un ocell. La història és narrada a través d'un triangle imaginari situat en el centre de la imatge, en cada angle del qual Ferrer hi disposa una peça important de la història; la gàbia buida, l'ocell mort i el gat que ha provocat la tragèdia. Cadascun d'aquests elements està reforçat per la figura d'un nen que plora el desenllaç de la història.

Medalla de bronze a Reus

Al llarg de la seva carrera Ferrer va continuar presentant-se a premis, i va aconseguir la medalla de bronze al Concurs Nacional de Fotografies organitzat pel Centre de Lectura a Reus l'any 1903. Concretament va obtenir aquest guardó per una altra escena també domèstica: tres cosidores que escolten atentament la lectura d'una notícia al diari. La resolució d'un fort contrallum devia ser un punt a favor per obtenir aquest premi: es veu amb nitidesa l'escena interior i també es dibuixen amb força claredat les construccions a l'exterior. En aquesta imatge no hi ha cap tècnica pigmentària, però la necessitat d'explicar una història continua essent-hi present, igual que la focalització de l'interès de l'escena a la part central.

Jaume Ferrer era per damunt de tot un pictorialista; volia que les fotografies es convertissin en belles pintures, úniques i irrepetibles.

Aquestes són algunes de les peces de les quals encara es conserva una còpia positiva realitzada pel mateix autor, i l'observació de les quals ens fa inserir-lo en els corrents pictorialistes de l'època. Tanmateix, aquesta línia també es pot observar en una part dels negatius que estan dipositats a l'Arxiu Municipal de Palafrugell. Entre aquest fons hi ha un grup d'imatges on es poden observar retocs en el mateix negatiu per tal de formar aurèoles i raigs lluminosos que transformen els personatges representats en figures irreals, etèries i místiques.

Els retrats d'encàrrec

De totes maneres l'autor no va deixar de banda el retratisme professional, que li devia reportar ingressos interessants. Però fins i tot en aquests retrats d'encàrrec Ferrer mostra una meticulosa posada en escena, un estudiat enquadrament i

una necessitat de narrar històries, sentiments i situacions que el diferenciaven dels retratistes professionals coetanis.

Les fotografies no són només el fidel reflex de la realitat, sinó que mostren una nova realitat que a voltes topa amb el tradicionalisme de l'època, com la imatge d'una dona d'esquenes, o en canvia els rols, com en els retrats de la noia llegint un llibre o l'home sostenint amorosament el nadó.

Ferrer també va ser un especialista del retoc fotogràfic, tant en les còpies positives com en els negatius. De fet la major part de negatius del seu fons estan retocats. Aquesta manipulació servia tant per corre-

Ferrer acostumava a fer escenificar els personatges.

Els infants varen ser moltes vegades protagonistes de les fotografies de Ferrer.

gir la il·luminació de l'escena com per millorar físicament la persona representada, esborrant literalment les arrugues en els casos de persones d'edat avançada o estrenyent les cintures de les senyores excessivament obeses. La manipulació de les imatges arribava en Jaume Ferrer a l'experimentació: així, en una sèrie de negatius, es pot observar com havia unit dues imatges diferents per convertir-les només en una, fent l'aparença fictícia d'haver reunit en un mateix espai diferents parelles de bessons.

Dolors Grau i Ferrando és fotohistoriadora.